Valodas konsultācijas: elektroniskā datubāze

http://www.valodaskonsultacijas.lv/lv/questions/1086

Jautājums

Vai tiešām mūsdienās vārds ***forši*** vairs nav skaužams literārajā valodā?

Atbilde

Forši ir neliterārās leksikas vārds.

Kā raksta latviešu valodas slenga pētnieks, viens no „Latviešu valodas slenga vārdnīcas" autoriem Ojārs Bušs, ģermāņu cilmes barbarismi valodas pētniekus satraukuši jau kopš 18. gadsimta. (Bušs 2008, 380–385) Sevišķi 19. gadsimta otrajā pusē un 20. gadsimta sākumā vērojama sevišķa neiecietība pret vācu cilmes aizguvumiem, kas arī skaidrojams ar vēsturisko situāciju. Tā kā 20. gadsimta 60.–80. gados krievu valodu uzskatīja par krietni nopietnāku draudu latviešu valodai, senāku vācu cilmes aizguvumu prestižs kopumā cēlās, vājinājās emocionāli negatīvā attieksme pret tiem. Tiesa gan, lielākā daļa šo vārdu joprojām tika uzskatīta par barbarismiem, nevis literārās valodas vārdiem.

Ģermānisms *foršs* (arī apstākļa vārda formā *forši*) sastopams literatūrā jau vismaz kopš 19. gadsimta beigām (piemēram, Viļa Lāča, Augusta Deglava, Lijas Brīdakas darbos), protams, tas parasti lietots sarunvalodas attēlojumā, tomēr vārda lietojums rāda, ka latviešu valodā tas aktuāls jau noteikti vairāk nekā gadsimtu. O. Bušs vārdu *foršs* minējis kā visbiežāk lietoto ģermānismu gan 1980., gan 2005. gadā, slenga vārdnīcā arī fiksēti piemēri jau kopš 20. gadsimta 70. gadiem. (Bušs 1982, 126–131; Bušs 2005, 39–46; Bušs, Ernstsone 2006, 158–159)

Dažādos avotos ir norādīts, ka *foršs* ir neliterārs vārds, kas lietots vairāku literārās valodas vārdu vietā, piemēram, Melita Stengrevica raksta:
„[..] *foršs*, *forši* kvalificējams par neliterāra elementa izmantojumu literārajā valodā, un tā lietojuma kvantitatīvie rādītāji un plašais semantiskais spektrs tikai apliecina neliterārā valodas slāņa agresīvo raksturu – tā tieksmi izskaust vārdu sinonīmiskos resursus un pat mazināt valodas leksisko bagātību izmantojumu." (Stengrevica 2006, 37–42)
Arī „Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcā" vārdam *foršs* ir atzīme *neliterārs*. Jānis Kušķis 2007. gadā publicējis rakstu ar daudziem

literārās valodas vārdiem, kuru vietā sarunvalodā lietots vārds *foršs*, piemēram, *jauks, jautrs, patīkams, rūpīgs, skaists, stilīgs* un citi.

Publicistikas stils, ko lieto plašsaziņā, tātad arī televīzijas un radio raidījumos, sociālajos medijos, pieļauj sarunvalodas stila elementus, tomēr plašsaziņā lietotā valoda neapšaubāmi ietekmē valodas lietojumu sabiedrībā: kāda vārda lietošana medijos veicina un nostiprina tā lietošanu valodā. Sarunvaloda publicistikas stilā tiek izmantota, lai mazinātu oficiālumu un uzrunātu adresātu. Nosaukums (arī pasniegšanas veids u. c.) var būt līdzeklis, kas piesaista mērķauditorijas uzmanību. Ņemot vērā plašsaziņas līdzekļu ietekmi uz valodas kvalitāti un to izglītojošo funkciju, būtu vēlams izvērtēt lietotos vārdus, lai neieviestu latviešu valodā nevēlamus aizguvumus.

Kā akadēmiskās un populārzinātniskās publikācijās, tā latviešu valodas vārdnīcās vārds *foršs* (apstākļa vārda formā *forši*) ir atzīts par neliterārās leksikas vārdu, kura vietā atkarībā no konteksta iespējams izvēlēties kādu no atbilstošajiem literārās valodas vārdiem, piemēram, *aizraujošs, apbrīnojams, brīnišķīgs, debešķīgs, enerģisks, interesants, jauks, labs, kolosāls, krāšņs, lielisks, nevainojams, satriecošs, spožs, varens*.

Avoti

Bušs, O. Ģermāņu cilmes barbarismi ceļā no XX uz XXI gadsimtu.*No ģermānismiem līdz superlatīvam*. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2008,380.–385. lpp.

Bušs, O. Barbarismi – 1980 *Latviešu valodas kultūras jautājumi*. 18. laidiens. Sast. S. Lagzdiņa. Rīga : Avots, 1982, 126.–131. lpp.

Bušs, O. Pēc 25 gadiem jeb Barbarismi – 2005. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*. Populārzinātnisku rakstu krājums. Nr. 1. Atb. red. S. Lagzdiņa. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2005, 39.–46. lpp.

Bušs, O., Ernstsone, V. *Latviešu valodas slenga vārdnīca*. Rīga : Norden AB, 2006, 158.–159. lpp.

Stengrevica, M. Ģermāniskie barbarismi mūsdienu latviešu valodā. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*. Populārzinātnisku rakstu krājums. Nr. 2. Atb. red. S. Lagzdiņa. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2006, 37.–42. lpp.

Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca: foršs

Kušķis, J. Moderni vārdi bez nozīmes. *Mūsdienu latviešu valoda interneta vidē*. Latvijas Universitātes pētniecības projekts Nr. 2006/2-229725 „Latviešu valoda mūsdienu kultūras situācijā", 2007

Logina, S., Pēča, K., Pūtele, I., Zilgalve, E. Valodas konsultācijas. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*. Populārzinātnisku rakstu krājums. Nr. 19. Atb. red. V. Šaudiņa. Rīga : Latviešu valodas aģentūra, 2024, 209.–211. lpp.